

SİMİT ve PEYNİR'le "BİLİM İNSANI ÖYKÜLERİ"

Carlos Juan Finlay
(1833 - 1915)
Yazar ve Çizer:
Bilgin Ersözlu

19. yüzyılın ortalarında Güney Amerika'da, Amazon Nehri'ni besleyen binlerce koldan birinde iki bilim insanının bölgenin flora ve faunasını incelemek amacıyla çıktığı bir keşif gezisindedir.

Bugünlük yeterince yol aldık. İki saate hava kararacak. Artık kıyıya yanaşalım derim Profesör. Daha çadır kuracağız.

Şaaak!

Tam zamanı Doktor. Sabahtan beri üzerimde bir yorgunluk var. Güzel bir uykuyu ipe çekiyorum.

Şuuuk!

Kanodaki üçüncü kişi bölgenin yerlisi galiba, değil mi Peynirciğim?

Evet Simitçiğim. Bu iki bilim insanına rehberlik ediyor olsa gerek.

Doktor, ben giderek halsizleşiyorum. Rica etsem ateşim var mı diye bakabilir misiniz?

Bakayım Profesör.

Şaaak!

Şuuuk!

Geçmiş olsun da, bu insanlar niçin konuşurken kendilerini tokatlıyor Peynirciğim? Oralarda âdetten miymiş?

Ha ha ha! Sanmam ama eğer öyleyse çok garip bir âdet bu Simitçiğim!

Doktor, ateşi çıkan arkadaşını çadırına yatırır. Onun için endişelidir.

Belirtiler sarıhummayı işaret ediyor, ama bu hastalığın ne nedenini ne de tedavi yöntemini biliyoruz. Ne yazık ki Profesör'ün kendi kendine iyileşmesini ümit ederek beklemekten başka yapabileceğim bir şey yok.

Sarıhumma mı? Adı bile ürküttü beni!

Sorma Simitçiğim. Bir zamanlar sayısız insanın ölümüne neden olmuş çok tehlikeli bir hastalık sarıhumma.

Profesörün hastalıkla mücadelesi bir haftadan fazla sürer...

VZZZZ!

İyileştinize ne çok sevindiğimi anlatamam Profesör. Biliyorsunuz, sarıhummaya yakalanan insanların pek çoğu yaşamını yitiriyor.

Ormandaki iyi ruh nehirden gelen kötü ruhları kovmak, Profesör kurtulmak!

Öyle mi oldu bilmem ama sarıhummayı atlattığım için gerçekten şanslıyım dostum. Yine de beni zayıf düşürdüğü kesin. Nehir yolculuğumuza devam edebilecek kadar toparlanana dek kamp yerimizdeki bitki ve hayvan varlığını inceleyelim bari.

Ben anlamak. Sivrisinekler bilim insanlarımızı ısırarak, onlar da sivrisinekleri kovmak istemek. Deminden beri o yüzden kendilerini şak şak tokatlamak!

Ben buna gülmek. Bir de merak etmek: Acaba hastalığın nedeni sivrisinek ısırığı mı olmak?

Hastalığı ucuz atlatan profesör ve ekip arkadaşları yolculuklarına devam ededursun, tropik iklimin hâkim olduğu pek çok yerde sarıhumma vakalarıyla sıklıkla karşılaşmaktadır. Kuzey ve Güney Amerika kıtalarının arasında bir ada ülkesi olan Küba'da genç bir doktor, bu hastalıkla nasıl mücadele edilebileceğini araştırmaya başlar...

Yıl 1864, Havana'da bir sağlık merkezindeyiz. Doktor Carlos Juan Finlay, kayda geçmiş sarıhumma vakalarının istatistiklerini çıkarmış. Hastalıkla ilgili bir ipucu arıyor:

Bunlar son yıllarda sarıhumma hastalığının tespit edildiği yerler. ABD'nin güney kıyılarından Brezilya'ya kadar çok geniş bir coğrafyada binlerce vaka...

Hepsi de tropik iklime sahip sulak bölgelerde kayda geçmiş...

Bu bir rastlantı olamaz.

Hah! Ben de bilim insanımız ne zaman ortaya çıkacak, konuya nasıl dâhil olacak diye merak etmeye başlamıştım.

Çıktı işte, hem de dedektif gibi!

Hastalık Küba'da da görülmektedir. Carlos Juan Finlay, sarıhummadan sağ kurtulan yurttaşlarıyla konuşur...

Hastalanmadan önceki birkaç gündür başlayarak neler yaptığınızı, nerelerde bulunduğunuzu anlatır mısınız bayım?

Geçmiş olsun amcacığım. Buyrun kolonyaya tutayım size, ferahlatır.

Ha ha ha!

Onlardan topladığı kan örneklerini inceleyerek hastalığın nedenine dair bir iz bulmaya çalışır.

Kaç örnek inceledim ancak kanda sarıhummaya yol açabilecek bir bakteri ya da yabancı mikroorganizmaya rastlayamadım. Yok, yok, yok!

Varsa da bu mikroskoplarla görülemeyecek kadar küçük bir şey.

Yani?

Yani hastalığın nedeni örneğin bir virüs olabilir ama Finlay Abi henüz bunu tespit edemez, çünkü o dönemdeki optik teknolojisi virüs gibi küçük varlıkların gözlemlenmesine imkân vermiyor.

Hastalıkla ilgili kesin bir kanıt ortaya koyamayacağını anlayan Finlay, hastalarla yaptığı görüşmelerden ve gözlemlerinden elde edebildiği verilerden yola çıkarak mantıksal çıkarımlar yapma yoluna gider.

Sarıhumma, diğer pek çok salgın hastalıktan farklı olarak hasta birinin sağlıklı biriyle fiziksel temasıyla yayılmıyor. Giyecekler, yatak çarşafı ve battaniye gibi eşyalar aracılığıyla, hatta hapsirik ya da öksürükle de bulaşmıyor. Bunlar kesin.

Hımmm!

Hımmm!

Kesin olan bir şey daha var: Hastaların tamamı hasta olmadan önce sivrisinekler tarafından ısırılmış. Hastalığın görüldüğü her yer belirli bir sivrisinek türünün kolaylıkla üreyip yüksek popülasyonlara sahip olabildiği sıcak ve sulak bölgeler. Bence hastalığın nedeni her ne ise, o şey hasta insanlardan sağlıklı insanlara *Aedes aegypti* türündeki sivrisinek aracılığıyla taşınıyor. Yani sarıhummayla mücadelenin yolu, sivrisineklerle mücadeleden geçiyor!

Carlos Juan Finlay ilerleyen yıllarda sarıhumma vakalarıyla *Aedes aegypti* türü sivrisineğin bağlantısını açıkça ortaya koyan kırka yakın bilimsel makale yayımladı. Ancak bu çalışmaları bilim dünyasında hak ettiği karşılığı bulamadı. 20. yüzyılın başında aynı konuya yoğunlaşan Walter Reed adlı bir başka bilim insanının çalışmaları Finlay'ın öngörülerini doğruladı. Zaman içinde yaşanan teknolojik gelişmeler de sarıhummanın sivrisinekler tarafından taşınan bir virüsle yayıldığını ortaya koydu, sarıhummaya karşı bir de aşı geliştirildi. Sarıhumma günümüzde hâlâ tehlikeli bir hastalıktır ve tropik iklime sahip bazı ülkelere seyahat etmeden önce sarıhumma aşısı olmak gerekebilmektedir.

Gördün mü bak? Virüsü bulamadılar, kabak küçücük sivrisineklerin başına patladı, iyi mi!

Ha ha ha!

O zaman fazla söze gerek yok. Yapılacak şey belli...

Bence de. Teşekkürler Finlay Amca.

Saaak!

Suuuk!